

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. Możliwości wyszukiwawcze i dalsze perspektywy badawcze

Author: Agnieszka Pieńczak

Citation style: Pieńczak Agnieszka. (2019). Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. Możliwości wyszukiwawcze i dalsze perspektywy badawcze. "Lud" (Vol. 103 (2019), s. 207-229), doi 10.12775/lud103.2019.11

Uznanie autorstwa - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Agnieszka Pińczak

agnieszka.pienczak@us.edu.pl

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski

**CYFROWE ARCHIWUM POLSKIEGO
ATLASU ETNOGRAFICZNEGO.
MOŻLIWOŚCI WYSZUKIWAWCZE
I DALSZE PERSPEKTYWY BADAWCZE**

**THE DIGITAL PLATFORM OF THE POLISH
ETHNOGRAPHIC ATLAS.
SEARCH POSSIBILITIES
AND FURTHER RESEARCH PERSPECTIVES**

Streszczenie: W ostatnich latach w Europie Środkowo-Wschodniej realizuje się coraz więcej projektów digitalizacyjnych mających na celu popularyzację różnych zagadnień dotyczących tzw. kultury tradycyjnej. Od 2014 do 2018 roku na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie realizowano projekt *Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap I*. Polski Atlas Etnograficzny to jedyne archiwum etnograficzne w Polsce obejmujące swoim zasięgiem cały kraj. Cieszyńskie archiwum stanowi unikalne źródło wiedzy na temat historii wsi, zbierane przez etnografów, etnologów i folklorystów w drugiej połowie XX wieku, jest jednak niewystarczająco znane. Prezentowany artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na efekty omawianego projektu badawczego, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki i możliwości unikalnej platformy cyfrowej funkcjonującej jako *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego*. Obecnie na platformie dostępne są trzy kolekcje danych etnograficznych: fotografie PAE (1954–1971), wszystkie opublikowane mapy (1958–2013) oraz kwestionariusze dotyczące wykorzystania dziko rosnących roślin do celów konsumpcyjnych i leczniczych (1947–1953) – około 13 200 obiektów. Wszystkie te kolekcje są warte udostępnienia, gdyż mają szczególną

wartość historyczną dla osób zainteresowanych kulturą wiejską i są najbardziej typowe dla działalności atlasowej. Wiele materiałów źródłowych zebranych w cieszyńskim archiwum wciąż jednak czeka na opracowanie naukowe. Kolejne etapy projektu digitalizacji PAE zakładają udostępnienie w wersji cyfrowej kolekcji atlasowych kwestionariuszy dotyczących obrzędowości narodzinowej, weselnej i pogrzebowej (około 1000 notatników) – najczęściej analizowanych przez badaczy.

Słowa kluczowe: etnologia; Polski Atlas Etnograficzny; ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego; digitalizacja; platforma cyfrowa; archiwum cyfrowe; Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego.

Abstract: With growing frequency, many digitalization projects aimed at the popularization of various issues concerning the so called traditional culture have been implemented in East-Central Europe over the last years. From 2014 to 2018 at the Faculty of Ethnology and Education in Cieszyn was implemented the project *Polski Atlas Etnograficzny - opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap I / Polish Ethnographic Atlas – scientific elaboration, electronic database, publishing the resources in the Internet, stage I*. The Polish Ethnographic Atlas is the only ethnographic archive in Poland the range of which comprises the whole area of the country. The PEA archives are a unique source on the history of rural Poland, collected by ethnographers, ethnologists and folklorists in the second half of the 20th century, however – they are insufficiently disseminated. The presented study is aimed at disseminating the effects of the discussed research project, with special focus on the specificity and possibilities of the unique digital platform of the PEA, which functions as *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego / Digital Archive of the Polish Ethnographic Atlas*. Currently, there are three collections of ethnographic data available on the platform: the photographs of the PEA (1954–1971), all published maps (1958–2013) and the PEA questionnaires on folk collecting wild plants for consumption and healing purposes (1947–1953) – about 13 200 objects. All collections are worth sharing as they are of particular historical value for people interested in rural culture and are the most typical of the atlas activity. However, a lot of documents collected in the Cieszyn workshop are still waiting for scientific processing. The next stages of the PEA digitalization project involve the plan of providing digital access to the questionnaires on birth, wedding and funeral rituals

(about 1000 notebooks), which are most frequently analyzed in PEA collections during the source search.

Key words: ethnology; Polish Ethnographic Atlas; protection and preservation of cultural heritage; digitalization; digital platform; digital archive; The Digital Platform of the Polish Ethnographic Atlas.

Wprowadzenie

Podstawowym celem artykułu jest zwrócenie uwagi na szczególną przydatność naukową i popularyzatorską wyników prac badawczych realizowanych od 2014 roku w cieszyńskim ośrodku etnologiczno-antropologicznym, dotyczących digitalizacji oraz opracowania naukowego materiałów źródłowych Polskiego Atlasu Etnograficznego [dalej: PAE]. Digitalizacja zasobów archiwalnych PAE bezpośrednio wiąże się z ideą zachowania dziedzictwa narodowego w zakresie kultury tradycyjnej, a zarazem ideą udostępnienia szerszemu gronu zainteresowanych unikatowej dokumentacji etnograficznej. Jak podkreślają badacze, w ostatnich latach w krajach Europy środkowo-wschodniej coraz częściej realizuje się projekty digitalizacyjne mające na celu popularyzację różnych zagadnień z kręgu tzw. kultury tradycyjnej. Do interesujących przykładów tego typu działań należą słowacka elektroniczna encyklopedia *Tradičná ľudová kultúra Slovenska slovom a obrazom*¹, czeski geograficzny system informacyjny poświęcony kulturze ludowej (tzw. Gistralik)², a także liczne polskie etnograficzne archiwa cyfrowe, między innymi Cyfrowe Archiwum im. Józefa Burszty³ oraz Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego⁴ (zob. więcej: Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska 2017: 99-100 i następane). Istotnym źródłem fachowych treści etnologicznych i antropologicznych są również sukcesywnie wzbogacane zasoby Biblioteki Cyfrowej PIA⁵, powstałej przy Polskim Instytucie Antropologii (zob. więcej: Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska 2017: 143–152).

¹ Pozyskane z <http://www.uet.sav.sk/?q=sk/tradicna-ludova-kultura-slovenska-slovom-obrazom>.

² Pozyskane z <https://gistralik.muni.cz/>.

³ Pozyskane z <http://cyfrowearchiwum.amu.edu.pl/>.

⁴ Pozyskane <http://www.archiwumpae.us.edu.pl/>.

⁵ Pozyskane <http://www.cyfrowaetnografia.pl/dlibra>.

Materiały Polskiego Atlasu Etnograficznego stanowią obecnie istotne źródło historii wsi polskiej o szczególnej wartości dokumentacyjnej, gromadzone przez kilka dekad przez etnografów, etnologów i folklorystów w II połowie XX wieku. W odróżnieniu od innych, wyniki prac badawczych PAE obejmują całą Polskę, pozwalając na różnorodne analizy naukowe nad zróżnicowaniem kulturowym wsi. Tak bogata dokumentacja posiada więc znaczącą wartość społeczną dla badaczy kultury wiejskiej (szczególnie w okresie 1950–1990), a zatem powinna być szerzej udostępniana.

Prace nad digitalizacją PAE zostały rozpoczęte. W chwili obecnej istotne wydaje się kontynuowanie prac związanych z opracowaniem naukowym dalszych elektronicznych katalogów danych atlasowych oraz ich prezentacja na działającej od kilku lat platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego. Jest to ważne, aby materiały atlasowe stały się w przyszłości bardziej znanym i docenianym elementem dziedzictwa oraz kultury narodowej, powiększając dostępną bazę źródłową danych etnograficznych istotnych w różnorodnych eksploracjach naukowych i popularnonaukowych.

Potrzeba digitalizacji i wprowadzania materiałów PAE do szerszego obiegu nie budzi zatem żadnych wątpliwości. Pytania dotyczą tego, w jaki sposób tak spore przedsięwzięcie badawcze powinno być realizowane, aby Polski Atlas Etnograficzny stał się w przyszłości dziełem kompletnym i szerzej rozpoznawalnym dla osób zainteresowanych kulturą wiejską w jej historycznym aspekcie.

Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego – specyfika platformy

Pod koniec XX wieku materiały atlasowe zdeponowane w Cieszynie⁶, pomimo ich wartości dokumentacyjnej, były stosunkowo trudno dostępne dla zainteresowanych⁷. Dla wielu osób Polski Atlas Etnograficzny nie był

⁶ Materiały stanowią depozyt Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie. Od 1998 roku znajdują się na cieszyńskim Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Opiekunem zbiorów do 2017 roku był dr hab. emer. prof. UŚ Zygmunt Kłodnicki, obecnie funkcję tę pełni dr hab. Agnieszka Pieńczak.

⁷ Wynikło to z kilku powodów. Materiały archiwalne przez wiele lat dostępne były wyłącznie w cieszyńskiej pracowni atlasowej po wcześniejszym umówieniu kwerendy. Do Cieszyna docierali zatem wybrani badacze (np. etnolodzy czy folklorysty), sporadycznie osoby spoza środowiska naukowego. Pomimo że spory dorobek atlasowy zesta-

zbyt rozpoznawalny, a jego działalność naukowo-badawcza była bliżej nieznaną. Sytuację tę miała zmienić stopniowa digitalizacja i opracowanie naukowe materiałów atlasowych dostępnych w cieszyńskiej pracowni, co wymagało pozyskania znacznych środków zewnętrznych na rozpoczęcie prac. W 2014 roku Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w III edycji Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki przyznało dofinansowanie na projekt badawczy pt. „Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap I” (środki Funduszu Nauki i Technologii Polskiej), wchodzący do puli badań naukowych dotyczących długofalowych prac dokumentacyjnych, edytorskich i badawczych o fundamentalnym znaczeniu dla dziedzictwa i kultury narodowej. Projekt był realizowany na cieszyńskim Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach od lipca 2014 do stycznia 2018 roku.

Można przypuszczać, że realizacja tego pionierskiego grantu przyczyniła się do popularyzacji wiedzy o zbiorach PAE i rzeczywistej pracy cieszyńskiego ośrodka badań atlasowych. W trakcie jego trwania podjęto sporo działań mających na celu promocję przedsięwzięcia, zarówno w środowisku naukowym, jak i pozanaukowym: opracowano między innymi obszerną publikację grantową (Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska 2017), kilka artykułów naukowych (Pieńczak 2016a, 2016b, 2016c), wydano również foldery promocyjne w języku polskim i angielskim (Cyfrowe Archiwum 2017, Digital Archives 2017). Rezultaty omawianego projektu prezentowano także na dwóch konferencjach naukowych (w tym jednej międzynarodowej)⁸, jak również podczas ćwiczeń i warsztatów

wiono częściowo na mapach w formie wielkoformatowych zeszytów (1958–1981) oraz w wybranych tomach *Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego* (1999–2013), stosunkowo niski nakład i dawny czas dystrybucji sprawiły, że dostępne były one wcześniej głównie w specjalistycznych bibliotekach i archiwach.

⁸ Specyfikę tworzonej platformy cyfrowej przybliżano w ramach międzynarodowego kongresu pt. „Ways of Dwelling: Crisis – Craft – Creativity” (Göttingen, Niemcy, 26-30 marca 2017) w wystąpieniu pt. *The digital platform of The Polish Ethnographic Atlas – from the Project for the Accomplishment* (referentka: A. Pieńczak). Finalne efekty projektu prezentowano także na ogólnopolskiej konferencji „(Post)Dziedzictwo kulturowe Europy środkowej. «Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap I» (podsumowanie projektu)” (Cieszyn, 22 listopada 2017). A. Pieńczak i J. Koźmińska wygłosiły wtedy referat pt. *Polski Atlas Etnograficzny – opracowanie naukowe, elektroniczny katalog danych, publikacja zasobów w sieci Internet, etap I – główne cele, założenia i wyniki badawcze*.

prowadzonych na macierzystym wydziale⁹. Informacje o podejmowanych działaniach dokumentacyjnych relacjonowano na bieżąco w prasie (np. indi 2014; Karwowski 2017; Kłóskowicz 2017, 2018; Kliks-Pudlik 2017) oraz na jednym z portali społecznościowych¹⁰.

Najbardziej spektakularnym i jednocześnie praktycznym efektem przedsięwzięcia stała się nowoczesna platforma cyfrowa funkcjonująca w internecie pod nazwą *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego* (www.archiwumpae.us.edu.pl). Głównym celem jej powstania była zakrojona na wiele lat prezentacja i udostępnienie opracowanych naukowo materiałów PAE w zdigitalizowanej formie. Platforma została uruchomiona we wrześniu 2014 roku¹¹. Początkowo zawierała ogólne informacje dotyczące dorobku naukowego osób związanych z cieszyńską pracownią atlasową oraz uczestników omawianego projektu, a także wykaz prac dyplomowych o tematyce atlasowej powstałych na cieszyńskiej etnologii¹². Obecnie znajdziemy na niej różnorodne informacje zgrupowane w formie sześciu zakładek, z których trzy pierwsze odnoszą się wyłącznie do zawartości katalogów elektronicznych dostępnych w serwisie, trzy kolejne mają natomiast charakter informacyjny, przybliżając głównie współczesną działalność naukowo-badawczą PAE (zob. tabela 1). W tym miejscu zestawiono między innymi dorobek naukowy 11 osób współpracujących nad realizacją PAE, tytuły blisko 70 prac dyplomowych opartych na materiałach atlasowych, 8 odnośników do informacji medialnych z przebiegu projektu oraz opis konferencji naukowej organizowanej z tej okazji w Cieszynie.

⁹ W ramach projektu „Kierunek CIESZYN! – podnieś swoje kompetencje na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji UŚ” A. Pieńczak prowadziła zajęcia dotyczące dokumentacji wizualnej 2D dla studentów pedagogiki Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji (październik–grudzień 2017). Badaczka omawiała grant także w ramach modułu *Atlas dziedzictwa kulturowego wsi polskiej*, realizowanego na trzecim roku cieszyńskiej etnologii.

¹⁰ Zob. Polski Atlas Etnograficzny. Pozyskane z <http://www.facebook.com/archiwumpae/>. Według dostępnych statystyk strona posiada 1761 polubień użytkowników, a 1764 osób ją obserwuje (stan na 11.03.2019).

¹¹ Platforma powstała dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz władz Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji, a także współpracy z Instytutem Archeologii i Etnologii PAN (Warszawa), Polskim Instytutem Antropologii (Warszawa) oraz Polskim Towarzystwem Ludoznawczym (Wrocław). Pod względem technologicznym tworzona z wykorzystaniem intuicyjnego oprogramowania Galeneo (zob. więcej: Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska 2017: 113-114).

¹² Pozyskane z <http://www.archiwumpae.us.edu.pl/exhibits>.

Tabela 1. Zakładki dostępne na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego

	<i>nazwa zakładki</i>	<i>opis zawartości zakładki</i>	<i>czas powstania zasobu</i>	<i>liczba kart katalogowych</i>
1.	„Kolekcje”	trzy katalogi elektroniczne	1947–1953	13 180
2.	„Obiekty”	obiekty zgrupowane w kolekcjach oraz inne dostępne w systemie	1947–1953, 2011–nadal	13 207
3.	„Mapa”	obiekty z kolekcji ankiet z zielnikami i fotografii	1958–1981, 1954–1971	12 405
4.	„Wystawy/prezentacje”	– dorobek pracowników PAE (Cieszyn) – uczestnicy projektu PAE, – prace dyplomowe oparte na materiałach PAE, – zbiory Pracowni PAE w Cieszynie – przebieg pierwszego etapu digitalizacji i opracowania naukowego materiałów PAE – informacje medialne – konferencje naukowe poświęcone Polskiemu Atlasowi Etnograficznemu	2002–nadal	6
5.	„O nas”	ogólne informacje o stronie i projekcie, adres korespondencyjny	2014–nadal	1
6.	„Kontakt”	formularz kontaktowy	2014–nadal	1
Ogółem:				13 215*

* w obliczeniach uwzględniono wyłącznie łączną liczbę obiektów z pozycji 2, 5 i 7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego, www.archiwumpae.us.edu.pl.

Pierwsze prace badawcze związane z redakcją cyfrową powstających katalogów elektronicznych rozpoczęto 9 grudnia 2014 roku, wprowadzając metadane mapy pomocniczej *Miejscowości stałej sieci badań PAE w latach 1953-1955*¹³. W kolejnych latach platforma była sukcesywnie wzbogacana o dalsze zasoby cieszyńskiej pracowni atlasowej¹⁴. Do tej pory na platformie opracowano blisko 13 200 kart katalogowych (stan na 11.03.2019), tworzących trzy obszerne kolekcje danych etnograficznych (zob. tabela 2).

Tabela 2. Kolekcje etnograficzne dostępne na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego

	<i>nazwa zasobu</i>	<i>opis zasobu</i>	<i>czas powstania zasobu</i>	<i>liczba kart katalogowych</i>
1.	„Ankiety Polskiego Atlasu Etnograficznego o zbieractwie roślin dziko rosnących w celach pokarmowych i leczniczych (ankiety I–IV), sygn. A1 (Archiwum PAE w Cieszynie)”	ankiety zebrane w 239 miejscowościach, zawierające niekiedy okazy zielnikowe	1947–1953	229
2.	„Fotografie terenowe Polskiego Atlasu Etnograficznego”	zdjęcia terenowe z 444 miejscowości	1954–1971	12 181
3.	„Mapy Polskiego Atlasu Etnograficznego (opublikowane)”	mapy opublikowane na łamach Polskiego Atlasu Etnograficznego oraz Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego	1958–1981, 1999–2013	770
Ogółem:				13 180

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego, www.archiwumpae.us.edu.pl.

¹³ Pozyskane z <http://www.archiwumpae.us.edu.pl/items/show/48>.

¹⁴ Na pierwszym etapie realizacji omawianego przedsięwzięcia do cyfryzacji wybrano niektóre obiekty, biorąc pod uwagę trzy kryteria: 1. wartość historyczna, 2. zły

Dotychczasowe prace naukowe prowadzone w latach 2014–2018 stanowią początek realizacji zamierzeń badawczych zmierzających do powstania nowatorskiego opracowania naukowego w formie spójnej, syntetycznej, cyfrowej kolekcji zasobów archiwalnych. Ze względu na wielkość zbiorów PAE jest to jednak działanie długofalowe, wymagające kolejnych edycji projektowych.

Możliwości wyszukiwawcze

Platforma Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego umożliwia szybki dostęp do bliżej nieznannej wiedzy etnologicznej z drugiej połowy XX wieku, obejmującej ponad 13 tysięcy obiektów, wielu użytkowników równocześnie (zob. tabela 2).

Prześledźmy zatem możliwości wyszukiwawcze wybranych danych źródłowych, mogących zainteresować potencjalnego użytkownika platformy. Sprawdźmy przykładowo, w jakim zakresie są reprezentowane zagadnienia obrzędowe związane z narodzinami. Po wpisaniu do wyszukiwarki obsługującej platformę cyfrowego archiwum hasła „obrzędy narodzinowe” (z zaznaczeniem w wyszukiwarce, że chodzi o „dokładne wyszukiwanie” oraz ograniczenie zakresu wyszukiwania wyłącznie do tzw. „obiektów”) w ciągu kilku sekund pojawiły się 123 rekordy, w tym 114 map wyekscerpowanych z Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego oraz 9 fotografii obrazujących pamiątki dawane dziecku do chrztu i jego strój¹⁵. Analogiczna sytuacja ma miejsce, gdy skorzystamy z gotowego zestawu etykiet zaproponowanego przez redaktorki cyfrowe platformy, dostępnego w zakładce „Obiekty”¹⁶. Uzyskany wynik kwerendy to niemal 1% wszystkich obiektów ujętych w trzech dostępnych kategoriach elektronicznych. Nie oznacza to jednak, że zaprezentowane wyniki wyszukiwania całkowicie wyczerpują zawartość dostępnych na stronie zbioru

stan zachowania, 3. trudności w udostępnianiu ze względu na zagrożenie uszkodzeniem lub zniszczeniem fizycznym w rezultacie udostępniania. Opracowanie naukowe i udostępnienie w internecie dotyczyło zatem fotografii atlasowych, opublikowanych map atlasowych oraz unikatowych ankiet z zielnikami (zob. więcej: Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska 2017: 116).

¹⁵ Pozyskane z: http://www.archiwumpae.us.edu.pl/search?query=obrz%C4%99dy-narodzinowe&query_type=exact_match&record_types%5B0%5D=Item&submit_search=Szukaj&page=13.

¹⁶ Tamże.

rów. Przykładowo po wpisaniu hasła „narodziny” bądź kliknięciu w tak nazwaną etykietę pojawiają się kolejne dwie mapy poświęcone wierzeniom dotyczącym porywania dziecka przez demony¹⁷. Możemy zbadać również, w jakim stopniu na analizowanej platformie reprezentowane jest nazewnictwo gwarowe związane z obrzędowością narodzinową. Po wpisaniu do dostępnej w systemie zaawansowanej wersji wyszukiwarki hasła „nazwy gwarowe” i ograniczenia zakresu wyszukiwania wyłącznie do kolekcji map i etykiety „obrzędy urodzinowe” pojawi się 9 dostępnych rekordów na ten temat. Zbliżoną strategię wyszukiwania stosujemy do pozostałych dwóch katalogów (zob. tabela 3 i 4). Wyszukiwarka umożliwia zatem szukanie informacji na różnych polach tematycznych i w różnym stopniu szczegółowości.

Tabela 3. Wyniki wyszukiwania na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego (hasła: „obrzędy narodzinowe”, „narodziny”, „nazwy gwarowe”)*

<i>katalog hasło</i>	<i>zasób 1 (ankiety z zielnikami)</i>	<i>zasób 2 (fotografie terenowe)</i>	<i>zasób 3 (mapy opublikowane)</i>	<i>ogółem</i>
„obrzędy narodzinowe”	–	9	114	123
„narodziny”	–	–	2	2
„nazwy gwarowe”	–	–	9	9

* analiza trzech dostępnych na platformie katalogów elektronicznych, zob. Tabela 2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego, www.archiwumpae.us.edu.pl.

¹⁷ Pozyskane z: http://www.archiwumpae.us.edu.pl/search?query=narodziny&query_type=exact_match&record_types%5B%5D=Item&submit_search=Szukaj (wersja analogowa, zob. Diakowska, Kłodnicki 2010: 183, 191).

Tabela 4. Wyniki wyszukiwania na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego (hasło: „nazwy gwarowe”)*

<i>tytuł mapy</i>	<i>skrócony opis mapy</i>	<i>autor</i>	<i>źródło analogowe</i>
<i>Wróżby o urodzinach z zachowania się sowy</i>	Wierzenie, że urodziny wróży: 1 – krzyk sowy. <u>Słowa słyszane w głosie sowy:</u> 2 – „powij”, „powi”, „powił”, „powit”, „puwi”, „powiu”, 3 – „kołys”, „kołysz”.	Barbara Jankowska	Jankowska, 1999: 41
<i>Formy zwracania się dziecka do rodziców chrzestnych, I (mapa 31)</i>	Formy zwracania się dziecka do rodziców chrzestnych: 1 – <i>chrzestni</i> , 2 – <i>chrzesni</i> , 3 – <i>krzesni</i> , 4 – <i>ciocia</i> , <i>wujku</i> , 5 – <i>ojciec</i> , <i>matka</i> , <i>tatusiu</i> , <i>mamusiu</i> (33.21. XII), 6 – inne odpowiedzi (zob. mapy 32 i 33), 7 – brak tradycji, 8 – brak odpowiedzi.	Przemysław Kopp	Kopp, Pieńczak 2010: 318
<i>Formy zwracania się dziecka do rodziców chrzestnych, II (mapa 32)</i>	Formy zwracania się dziecka do rodziców chrzestnych: 1 – „chmotr”, „chmotra”, 2 – „nanzaszko”, „nanzaszka” (określenie znano dawniej), 3 – „paty”, 4 – „Tante”, „Onkel”, 5 – „putkowie”, „potkowie”, „poudkowie”, „pótkowie”, 6 – po imieniu, 7 – „pan”, „pani”, 8 – inne odpowiedzi (zob. mapa 31), 9 – brak tradycji, 10 – brak odpowiedzi.	Przemysław Kopp	Kopp, Pieńczak 2010: 319

<i>tytuł mapy</i>	<i>skrócony opis mapy</i>	<i>autor</i>	<i>źródło analogowe</i>
<i>Nazwy osób trzymających dziecko do chrztu (mapa 1)</i>	Dziecko do chrztu trzymają: 1 – „kum”, „kuma”, 2 – „kumoszko”, „kumoszka”, 3 – „kmełtrowie”, 4 – „kumośka”, „kumosia”, 5 – „kumos”, „kumoska”, 6 – „kumotr”, „kumotra”, „kumoter”, 7 – „nanaszko”, „nanaszka”, 8 – brak tradycji.	Przemysław Kopp	Kopp, Pieńczak 2010: 266
<i>Inne nazwy osób trzymających dziecko do chrztu (mapa 2)</i>	Dziecko do chrztu trzymają: 1 – „chrzestni” [„krzestni” – 26.25.VI, 32.22.VI], 2 – „paty”, „potkowie” i pod., 3 – inne odpowiedzi (zob. komentarz do mapy), 4 – we wsi nie stwierdzono nazwy <i>chrzestni</i> , <i>paty</i> , <i>potkowie</i> itp.	Przemysław Kopp	Kopp, Pieńczak 2010: 267
<i>Jak zwracają się do siebie kmotry?, II (mapa 4)</i>	Kmotry odnoszą się do siebie: 1 – per „wy”, 2 – per „kumo, chrzestny, krzesny, krzesna, potku, potko”, 3 – per „pan, pani”, 4 – inne odpowiedzi, 5 – brak tradycji, 6 – brak odpowiedzi.	Przemysław Kopp	Kopp, Pieńczak 2010: 271

<i>tytuł mapy</i>	<i>skrótowy opis mapy</i>	<i>autor</i>	<i>źródło analogowe</i>
<i>Nazwy na określenie dawnej akuszerki wiejskiej (mapa 5)</i>	Kobietę zajmującą się dawniej wiejskim akuszerstwem nazywano: 1 – <i>babką</i> , 2 – <i>hebamą</i> [znano również podobne określenia: <i>hebama</i> , <i>hybama</i> , <i>hebame</i> , <i>hebana</i> , <i>hebane</i> , <i>hejbama</i> , <i>ejbama</i> , <i>hejbabka</i> , <i>hebaba</i> , <i>heba</i> , <i>hejbaba</i>], 3 – nie posiadała specjalnej nazwy, 4 – brak tradycji, 5 – brak odpowiedzi.	Renata Zowada	Zowada, 2010: 67
<i>Nazwy czynności odbierania dziecka przez wiejską akuszerkę (mapa 6)</i>	Czynność odbierania dziecka przez wiejską akuszerkę zwano: 1 – <i>odbierać</i> – <i>odbieranie</i> (i nazwy podobne), 2 – <i>babczyć</i> – <i>babczenie</i> (i nazwy podobne), 3 – brak tradycji, 4 – brak odpowiedzi.	Renata Zowada	Zowada, 2010: 73
<i>Nazwy przyjęcia organizowanego z okazji narodzin dziecka (mapa 9)</i>	Przyjęcie organizowane z okazji narodzin dziecka nazywano: 1 – „poczęstne”, 2 – „pępkowe”, 3 – „pępkowiny”, 4 – „popieliny”, 5 – „odwiedziny”, 6 – „poczęstunek”, 7 – „pępowina”, 8 – „pępkówka”, 9 – „pępkowizna”, 10 – „pypkowe”, 11 – „pępek oblewać”, 12 – „pępkowa wódka”, 13 – inne, rzadsze odpowiedzi (zob. komentarz), 14 – brak tradycji urządzania przyjęcia, 15 – brak odpowiedzi.	Edyta Diakowska-Kohut	Diakowska-Kohut, 2013: 140

* analiza zasobu 3, zob. Tabela 2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego*, www.archiwumpae.us.edu.pl.

Perspektywy dalszych prac digitalizacyjnych

W najbliższych latach zakłada się kontynuację omawianych prac dokumentacyjnych. Ze względu na wielkość zasobów archiwalnych PAE oraz ich specyfikę (różnorodność tematyki) prace te zostaną rozłożone na kilka etapów. W pierwszej kolejności digitalizowane będą kwestionariusze wywiadów, pozyskane w trakcie badań atlasowych nad 12 tematami węzłowymi z zakresu tzw. kultury materialnej, duchowej i społecznej (około 3600 sztuk), dalej inne dostępne w archiwum fotografie dokumentacyjne, w końcowej fazie dalsze kwestionariusze ankiet (kilkanaście metrów bieżących archiwaliów). Warto również rozważyć digitalizację i udostępnienie na platformie opublikowanych do tej pory tomów Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego, co do których upłynął termin karencji¹⁸. W planowanych pracach zakłada się udział 8 osób, w tym 7 uczestniczących w pierwszej edycji projektu, co ma na celu utrzymanie zespołu badawczego złożonego z doświadczonych etnologów i informatyków specjalizujących się w cyfryzacji zbiorów archiwalnych.

Wartość dokumentacyjna pierwszego omawianego zbioru wydaje się szczególnie istotna dla zachowania wiedzy o dziedzictwie kulturowym wsi polskiej. Ze względów merytorycznych digitalizacja i opracowanie naukowe powinno najpierw dotyczyć ponad 1000 obszernych kwestionariuszy z zakresu obrzędowości rodzinnej (blisko 117 tysięcy stron dokumentacji, zob. tabela 5); w najbliższej przyszłości – narodzinowej oraz pogrzebowej. Wprowadzenie tych danych źródłowych do bazy Cyfrowego Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego zwiększy znacznie liczbę dostępnych rekordów poświęconych np. obrzędowi narodzinowym. Potencjalny użytkownik systemu zyska zatem w tym przypadku dostęp nie tylko do opublikowanych map atlasowych i fotografii terenowych, ale również do ponad 35 tysięcy stron unikatowej dokumentacji etnograficznej pozyskanej w blisko 340 miejscowościach w całej Polsce (zob. dalej).

¹⁸ Ostatni tom serii wydano kilka lat temu, zob. Kłodnicki, Pieńczak (red.) (2013).

Tabela 5. Kolecje PAE planowane do digitalizacji i opracowania naukowego w latach 2019–2029

	<i>planowana nazwa zasobu</i>	<i>opis zasobu</i>	<i>czas powstania zasobu</i>	<i>szacunkowa liczba kart katalogowych</i>
1.	„Kwestionariusze Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 7 z lat 1969-1976 pt. <i>Wybrane zagadnienia z kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe</i> , sygn. K7 (Archiwum PAE w Cieszynie)”	kwestionariusze wywiadu z 340 miejscowości	1969–1976	340
2.	„Kwestionariusze Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 8 z lat 1969-1975 pt. <i>Wybrane zagadnienia z kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe</i> , sygn. K8 (Archiwum PAE w Cieszynie)”	kwestionariusze wywiadu z 348 miejscowości	1969–1975	348
3.	„Kwestionariusze Polskiego Atlasu Etnograficznego nr 9 z lat 1969-1975 pt. <i>Wybrane zagadnienia z kultury społecznej i duchowej. Zwyczaje i obrzędy weselne</i> , sygn. K9 (Archiwum PAE w Cieszynie)”	kwestionariusze wywiadu z 338 miejscowości	1971–1982	338
Ogółem: 1026 obiektów (116 554 stron)				

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy wybranych zasobów Archiwum PAE w Cieszynie.

Materiały dotyczące obrzędowości narodzinowej

Badania nad obrzędowością narodzinową na potrzeby PAE prowadzono w latach 1969–1976. Do ich realizacji wykorzystano obszerny kwestionariusz pt. *Zwyczajy, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (zob. Gajek 1969b). Uwzględniono w nim liczne zagadnienia, zestawione w 16 rozbudowanych grupach tematycznych (zob. tabela 6). Dotyczą one różnych elementów składających się na obrzędowość narodzinową, chronologicznie obejmując okres ciąży (np. zakazy i nakazy izolacyjne, prognozy i wróżby o płci dziecka), poród (np. czynności ułatwiające rozwiązanie, rola i znaczenie wiejskiej akuszerki), połóg (np. ochrona matki i dziecka przed siłami szkodzącymi, odwiedzanie położnicy), wybrane obrzędy recepcyjne (np. chrzest, pierwsza kąpiel, pierwsze karmienie noworodka, odstawienie od piersi, przyjmowanie do rodziny), różne wątki demonologiczne (np. interpretacje pochodzenia dziecka, wiara w możliwość porywania go i odmienienia przez demony, straszdyła i demony, którymi straszono dzieci), wychowanie dziecka (np. zachowania związane z kołyską i ogniem, zabezpieczanie dziecka przed urokami i sposoby ich zdejmowania, praca dzieci przy wypasie zwierząt gospodarskich). W dostępnych w cieszyńskim archiwum kwestionariuszach znajdziemy między innymi sporo informacji z zakresu funkcjonującego w badanych miejscowościach słownictwa gwarowego (np. określeń ludowej położnej czy osób trzymających dziecko do chrztu). Część z nich znalazła już swoje odbicie na mapach PAE zestawionych w ostatnich dwóch tomach Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego (zob. tabela 4, szerzej: Kłodnicki, Pieńczak (red.) (2010, 2013)).

Tabela 6. Analiza zawartości kwestionariusza PAE nr VII poświęconego obrzędowości narodzinowej

<i>Numer rozdziału</i>	<i>Liczba pytań</i>	<i>Problematyka badawcza</i>
I	1	zakazy i nakazy izolacyjne obowiązujące matkę w czasie ciąży
II	2	zakazy i nakazy obowiązujące inne osoby stykające się z ciężarną
III	6	zakazy i nakazy izolacyjne w okresie rozwiązania i po rozwiązaniu

<i>Numer rozdziału</i>	<i>Liczba pytań</i>	<i>Problematyka badawcza</i>
IV	5	czynności magiczne w czasie rozwiązania
V	2	prognozy i wróżby w okresie ciąży co do płci mającego się narodzić dziecka
VI	12	położna, akuszerka, „babka”, „babiąca”
VII	7	urodzinowe zwyczaje przejściowe, ochrona dziecka przed siłami szkodzącymi
VIII	1	odwiedzanie i obdarowywanie położnicy po położu
IX	7	zwyczaje związane z chrztem
X	18	kum, kuma, kumostwo, kumowie w ludowych zwyczajach urodzinowych
XI	5	przeżytki dawnych obrzędów recepcyjnych do rodu
XII	1	przeżytkowe wierzenia i motywy folklorystyczne o pochodzeniu dziecka
XIII	8	wątek (opowiadań) porywania dziecka przez demony
XIV	4	demony i straszdyła, którymi straszono dzieci
XV	1	zwyczaje i wierzenia związane z obcinaniem dzieciom włosów; przeżytki postrzyżyn
XVI	6	niektóre zwyczaje i wierzenia związane z wychowaniem dziecka
Ogółem:	86	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Gajek 1969b: 2–103.

Materiały dotyczące obrzędowości pogrzebowej

Obrzędowość pogrzebowa była przedmiotem prac PAE w 1969–1974. Badaniami objęto wtedy blisko 350 miejscowości, w których wykorzystano kwestionariusz pt. *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe* (zob. Gajek 1969a). Obejmował on rozmaite zagadnienia z tej problematyki badawczej ujęte w porządku chronologicznym, w tym: prognozowanie o nadchodzącej śmierci, środki zapobiegające ciężkiemu konaniu, wyobrażenia ludowe o śmierci i duszy, ubiór zmarłego i wyposażanie go w różne przedmioty wkładane do trumny, czuwanie przy zwłokach, nakazy i zakazy dotyczące oplakiwania zmarłego, zwyczaje związane z wyprowadzaniem zwłok na cmentarz, poczęstunek organizowany po pogrzebie; noszenie

i przestrzeganie żałoby etc. Powyższe zagadnienia ujęto w formie 12 grup tematycznych (zob. tabela 7). Część z omawianych tematów badawczych opracowano w formie map, prezentując je w piątym tomie Komentarzy do Polskiego Atlasu Etnograficznego (Bohdanowicz J., Kłodnicki Z., red. (1999)).

Tabela 7. Analiza zawartości kwestionariusza PAE nr VIII poświęconego obrzędowości pogrzebowej

<i>Numer rozdziału</i>	<i>Liczba pytań</i>	<i>Problematyka badawcza</i>
I	12	zapowiedzi śmierci
II	6	środki zapobiegające ciężkiemu konaniu
III	4	wyobrażenia ludowe śmierci i duszy
IV	17	ubiór zmarłego
V	15	wyposażenie zmarłego
VI	1	puste noce
VII	9	nakazy i zakazy oplakiwania
VIII	13	poczęstunek po pogrzebie - reliktowe formy stypy
IX	6	noszenie i przestrzeganie żałoby
X	4	grób i opieka nad nim
XI	11	święta umarłych
XII	2	trumna
Ogółem: 100		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Gajek 1969b: 2–109.

Krytyczna ocena omawianych kwestionariuszy PAE

Materiały źródłowe PAE poświęcone obrzędowości narodzinowej i pogrzebowej powstawały zgodnie z określoną metodyką prowadzenia prac atlasowych wypracowanych pierwotnie przez Józefa Gajka. Zgodnie z uwagami skierowanymi do badaczy w każdej eksplorowanej wsi zadawano identyczne pytania. Zalecano przeprowadzenie co najmniej dwóch wywiadów z osobami w wieku 35–50 lat oraz powyżej 50 lat. Nie były one w założeniu kierowane do przedstawicieli konkretnej grupy funkcjo-

nującej w danej społeczności. Zwracano natomiast uwagę na pozyskiwanie informacji od ludności przybyłej z innych stron (szczególnie we wsiach, w których żyją osiedleńcy); wskazano jako pożądane wytypowanie w każdym przypadku dwóch takich respondentów (zob. Gajek 1969b: VII: *Wykaz informatorów*)¹⁹. Na początku kwestionariusza przewidziano miejsce na podstawowe dane personalne respondenta: imię i nazwisko, rok i miejsce urodzenia, miejsce przesiedlenia, umiejętności czytania i pisanania, zawód oraz ogólną charakterystykę respondenta (zob. Gajek 1969b: VII-VIII, *Wykaz informatorów*). Niestety, autor nie uwzględnił w metryczce danych dotyczących czasu przesiedlenia respondentów ani ich wyznania i narodowości, co obniża nieco wartość pozyskanych informacji²⁰.

Wiele ze zgromadzonych kwestionariuszy wypełniono właściwie. Znajdują się w nich jednak niedociągnięcia (np. mało precyzyjne zapisy wywiadów czy brak dokładniejszych informacji w metryczce). Niekiedy nie rozróżniano danych uzyskanych od ludności pochodzącej z różnych stron kraju i informacji zebranych wśród autochtonów. Zastrzeżenia te dotyczą jednak niewielu z ponad tysiąca kwestionariuszy i nie wpływają na ich ogólną przydatność naukową. Podkreślmy, że uzyskane odpowiedzi były zróżnicowane, niekiedy ogólnikowe lub niezbyt jasne, co może poniekąd wskazywać na istotne zmiany w poziomie wiedzy członków społeczności wiejskiej o obrzędowości rodzinnej w badanym okresie, a zatem nie jest związane z kompetencjami badaczy.

Dzisiejsza wartość PAE wynika z faktu, że badania atlasowe prowadzono niemal w całej Polsce – eksplorowano nie tylko tereny autochtoniczne, ale też tzw. Ziemie Zachodnie i Północne, zamieszkałe w znacznej mierze przez osadników i przesiedleńców przybyłych po II wojnie światowej z różnych stron. Niektórzy z nich pochodzili z centralnej i południowo-wschodniej części kraju, inni z terenów kresowych (dawne Stanisławowskie, Lwowskie, Tarnopolskie, Wołyńskie, Poleskie, Wileńskie, Nowogródzkie). Dzięki informacjom pozyskanym z tych różnorodnych kulturowo i etnicznie obszarów możemy współcześnie nie tylko opracowywać kolejne mapy etnogeograficzne (a zatem kontynuować realizację Polskiego Atlasu Etnograficznego), ale też, dzięki digitalizacji fotografii i innej dokumentacji terenowej, na nowo odkrywać elementy krajobrazu kulturowego wsi polskiej drugiej połowy XX wieku oraz reinterpretować je z różnych punktów widzenia.

¹⁹ Józef Gajek zalecał, aby ich nazwiska podkreślać czerwonym ołówkiem.

²⁰ Informacje te jednak pojawiają się marginalnie w badaniach PAE.

Zakończenie

Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego ułatwia wyszukiwanie różnorodnych słów kluczowych z zakresu kultury wiejskiej. Wzbogacanie platformy o nowe zasoby źródłowe może zatem wpłynąć na rozwój badań naukowych, szczególnie z zakresu nauk humanistycznych. Powstała baza została już wykorzystana do opracowania obszernej monografii naukowej *Polski Atlas Etnograficzny – historia, osiągnięcia, perspektywy badawcze* (zob. Kłodnicki, Pieńczak, Koźmińska 2017) oraz kilku artykułów naukowych (w tym w renomowanych czasopismach naukowych, zob. Pieńczak 2016a, 2016b, 2016c, 2018). Zawartość elektronicznego katalogu fotografii atlasowych stała się ostatnio przedmiotem zainteresowania innych badaczy. Anna Drożdż w swojej najnowszej publikacji zawarła krytyczne spojrzenie na klasyczne badania etnogeograficzne, założenia teoretyczne przyświecające badaniom terenowym oraz sposoby postępowania z materiałem źródłowym. Ze zgromadzonych materiałów wyodrębniła te treści, które można analizować jako reprezentacje pamięci zarówno rozmówców mieszkających w badanych wsiach, jak i samych etnografów. Odniesienie do teorii pamięci pozwoliło odnaleźć jej w materiałach źródłowych (zarówno zapisach, jak i na zdjęciach) przedstawienia codzienności wymykające się niejako założeniom badawczym głównych redaktorów PAE. Wyodrębnione przez badaczkę fotografie pomieszczone na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego prezentują jej zdaniem osoby, które są kluczowymi postaciami w badaniach nad pamięcią i jej reprezentacjami (zob. Drożdż 2018). Magdalena Szalbot, zajmująca się problematyką ludyczną, podkreśliła natomiast w swoim artykule, że zdjęcia atlasowe pozornie miały potwierdzać jedynie występowanie zaobserwowanych w terenie faktów kulturowych, jednak ich liczebność, różnorodność, a od niedawna również wirtualna dostępność zdigitalizowanych materiałów archiwalnych PAE mogą stanowić zachętę dla kolejnych pokoleń badaczy, aby wydobywać tkwiące w nich, dotąd często pomijane, niezauważane lub „niezdefiniowane” badawczo treści. Tak jak w przypadku podjętej przez nią analizy sfotografowanych zabaw i zabawek, dostępnych na platformie Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego, przyjrzenie się nierozpatrywanym dotąd treściom zawartym w „szczelinach” udokumentowanej na zdjęciach przeszłości może umożliwić dokładniejsze odczytanie sposobu funkcjonowania wielu innych przedmiotów w ich naturalnym otoczeniu społecz-

no-kulturowym. Wtórny ogląd materiałów atlasowych z zastosowaniem „nietradycyjnych” ujęć oraz obranie niepodejmowanych dotąd tematów badawczych pozwoli zapewne jeszcze wielokrotnie spożytkować materiały PAE (Szalbot 2019).

BIBLIOGRAFIA

- Bohdanowicz, J., Kłodnicki, Z., (red.) (1999). *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe*. Seria: Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 5. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Cyfrowe Archiwum... (2017). *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego* (folder promocyjny). Cieszyn: Studio-CMYK.
- Diakowska, E., Kłodnicki, Z. (2010). Demony porywające i odmieniające dzieci. W: Z. Kłodnicki, A. Pieńczak (red.), *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (s. 176-262). Seria: Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 9, cz. 1: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka*. Wrocław–Cieszyn: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze–Uniwersytet Śląski–Uniwersytet Wrocławski.
- Diakowska-Kohut, E. (2013). Odwiedzanie i obdarowywanie położnicy oraz jej dziecka. W: Z. Kłodnicki, A. Pieńczak (red.), *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (s. 100-166). Seria: Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 9, cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. Wrocław–Cieszyn: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze–Uniwersytet Śląski–Uniwersytet Wrocławski.
- Digital Archives... (2017). *Digital Archives of The Polish Ethnographic Atlas* (folder promocyjny). Cieszyn: Studio-CMYK.
- Drożdż, A. (2018). *Re/konstrukcje codzienności. Przeszłość w materiałach źródłowych Polskiego atlasu etnograficznego*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Gajek, J. (1969a). *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe. Wybrane zagadnienia z zakresu kultury społecznej i duchowej. Kwestionariusz do badań Polskiego Atlasu Etnograficznego. Kwestionariusz-notatnik terenowy Nr VIII*. Wrocław: Zakład PAE.
- Gajek, J. (1969b). *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe. Wybrane zagadnienia z zakresu kultury społecznej i duchowej. Kwestionariusz do badań Polskiego Atlasu Etnograficznego. Kwestionariusz-notatnik terenowy Nr VII*. Wrocław: Zakład PAE.

- indi (2014). *Unikatowe zielniki w Cieszynie*. Portal Śląska Cieszyńskiego ox.pl (15.12.2014). Pozyskano z <http://wiadomosci.ox.pl/wiadomosc,28742,unikatowe-zielniki-w-cieszynie.html>.
- Jankowska, B. (1999). *Zapowiedzi śmierci*. W: J. Bohdanowicz, Z. Kłodnicki (red.), *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe* (s. 13-50). Seria: Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 5. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Kłodnicki, Z., Pieńczak, A., Koźmińska, J. (2017): *Polski Atlas Etnograficzny – historia osiągnięcia, perspektywy badawcze*. Seria: Biblioteka Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 1. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kłodnicki, Z., Pieńczak, A., (red.) (2010). *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Seria: Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 9, cz. I: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka*. Wrocław–Cieszyn: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze–Uniwersytet Śląski–Uniwersytet Wrocławski.
- Kłodnicki, Z., Pieńczak, A., (red.) (2013): *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe*. Seria: Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 9, cz. 2: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z matką i dzieckiem*. Wrocław–Cieszyn: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze–Uniwersytet Śląski–Uniwersytet Wrocławski.
- Karwowski, M. (2017): Atlas kulturowego dziedzictwa. *Forum Akademickie*, 10(2017). Pozyskano z <http://prenumeruj.forumakademickie.pl/fa/2017/10/atlas-kulturowego-dziedzictwa/>.
- Kliks-Pudlik, A. (2017): *Część zasobów Polskiego Atlasu Etnograficznego można oglądać w internecie*. Polska Agencja Prasowa (27.12.2017). Pozyskano z <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C27693%2Cczesc-zasobow-polskiego-atlasu-etnograficznego-mozna-ogladac-w-internecie>.
- Kłoskiewicz, M. (2017, czerwiec): Kultura ukryta w mapach. *Gazeta Uniwersytecka UŚ* 9(49), 26. Pozyskano z <http://gazeta.us.edu.pl/node/420093>.
- Kłoskiewicz, M. (2018): *Cyfrowe Archiwum Polskiego Atlasu Etnograficznego*. Strona Uniwersytetu Śląskiego (24.01.2018). Pozyskano z <https://www.us.edu.pl/cyfrowe-archiwum-polskiego-atlasu-etnograficznego>.
- Kopp, P., Pieńczak, A. (2010). *Rodzice chrzestni*. W: Z. Kłodnicki, A. Pieńczak (red.), *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (s. 263-321). Seria: Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 9, cz. I: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka*. Wrocław–Cieszyn: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze–Uniwersytet Śląski–Uniwersytet Wrocławski.

- Pieńczyk, A. (2016a): The collection of questionnaires concerning wild plants on the digital platform of the Polish Ethnographic Atlas. *Slovenský národopis* 15(2), 228-240.
- Pieńczyk A. (2016b). The Polish Ethnographic Atlas: Research Achievements and Prospects. *Ethnologia Actualis* 15(2) (Dec), 81-94. doi: <https://dx.doi.org/10.21104/CL.2018.4.05>
- Pieńczyk A., (2016c): Polski Atlas Etnograficzny – dokumentowanie, zachowanie i popularyzacja niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi polskiej. W: A. Przybyła-Dumin (red.), *Narracja, obyczaj, wiedza... O zachowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego* (s. 205-219). Chorzów–Lublin–Warszawa: Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”–Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej–Narodowy Instytut Dziedzictwa.
- Pieńczyk A. (2018): The Digital Platform of the Polish Ethnographic Atlas – From Idea to Implementation. *Český lid* 4(105) (Dec), 459-473. doi: <http://doi.org/10.1515/eas-2015-0018>
- Szalbot, M. (2019): Photographs of Digital Archives of the Polish Ethnographic Atlas as a source of knowledge about rural children’s toys and games in the years 1954–1971. *Studia Etnologiczne i Antropologiczne* 19 (w druku).
- Zowada, R. (2010): Babka, babcia w obrzędowości narodzinowej. W: Z. Kłodnicki, A. Pieńczyk (red.), *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia urodzinowe* (s. 51-82). Seria: Komentarze do Polskiego Atlasu Etnograficznego, t. 9, cz. I: *Zwyczaje, obrzędy i wierzenia związane z narodzinami i wychowaniem dziecka*. Wrocław–Cieszyn: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze–Uniwersytet Śląski–Uniwersytet Wrocławski.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- <http://www.archiwumpae.us.edu.pl/>
<http://cyfrowearchiwum.amu.edu.pl/>
<http://www.cyfrowaetnografia.pl/dlibra>
<http://www.facebook.com/archiwumpae/>
<https://gistralik.muni.cz/>
<http://www.uet.sav.sk/?q=sk/tradicna-ludova-kultura-slovenska-slovom-obrazom>.